

University of Tabriz

Iranian Islamic Period History

Online ISSN: 2717-2902

Volum: 14 Issue: 37
Winter 2024

Pages: 149-179

Article Type: Research Article

DOI: 10.22034/JIIPH.2023.53852.2376

Received: 2022/10/19 Received in revised form: 2023/08/28 Accepted: 2023/09/18 Published: 2023/12/24

Applying Enneagram typology in the study of Abdolhossein Teymourtash's personality

Mohsen Morsalpour¹| Mahdi Asadi²

Abstract

Abdolhossein Teymourtash was one of the prominent statesmen of the first Pahlavi period who played an important role in the political, social and economic developments of that period. Have been studied by many researchers, his efforts in establishing the Pahlavi dynasty and his important role in creating new reforms in the government structure. In the research, there are different opinions about the performance and character of Teymourtash. The confusion in Teymourtash's actions and the lack of a clear conceptual framework to analyze his personality were among the factors that have made it difficult to understand Teymourtash. The present article tries to explain Teymourtash's personality type by choosing Enneagram personality typology, with considering all personality and historical issues and paying attention to the historical context. The current research method used the historical method in gathering information and in the development and analysis of the material, the authors tried to use the method of interdisciplinary studies and conduct research with a historical-psychological approach. According to the present research, the personality of Abdolhossein Teymourtash is formed in the form of the eighth type of the Enneagram and as a constructive and power-seeking leader, which some actions and based on the types of relaxation and tension and wings the eighth brigade can be explained conflicts in his actions.

Keywords: Abdolhossein Teymourtash, Enneagram, eighth type, Leader

1. Associate Professor, University of Sistan and Baluchistan, Iran (corresponding author)

morsalpour@lihu.usb.ac.ir

2. Assistant Professor of Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

mahdiasadi@uk.ac.ir

کار بست تیپ‌شناسی اینیاگرام در بررسی شخصیت عبدالحسین تیمورتاش

محسن مرسلپور^۱ مهدی اسدی^۲

چکیده

عبدالحسین تیمورتاش یکی از کنش‌گران برجسته دوره پهلوی اول بود که نقش مهمی در تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن دوره ایفا نمود. تلاش‌های او در روی کار آمدن حکومت پهلوی و نقش برجسته وی در اصلاحات نوین در ساختار حکومت، مورد توجه پژوهشگران متعددی قرار گرفته‌است. در تحقیقات انجام‌گرفته نیز داوری‌های ناهمسانی در مورد عملکرد و شخصیت تیمورتاش وجود دارد. تعارض‌های کنشی تیمورتاش و فقدان یک چارچوب مفهومی مشخص برای تحلیل شخصیت وی، از مؤلفه‌های مهم در صعوبت شناخت شخصیت تیمورتاش است. مقاله حاضر ضمن در نظر داشتن تمامی مؤلفه‌های شخصیتی و معطوف به بستر تاریخی، با برگزیدن تیپ‌شناسی شخصیت اینیاگرام درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش اساسی است که ویژگی‌های روان‌شناسی شخصیتی تیمورتاش چه تأثیری در کنش‌گری‌های او در دوران پهلوی اول داشت. در مقاله حاضر گردآوری اطلاعات با روش تاریخی انجام شده و در بسط و تحلیل مطالب نیز نویسندگان کوشیده‌اند از روش مطالعات میان‌رشته‌ای بهره‌گیرند و تحقیقی با رویکرد تاریخی-روان‌شناسی انجام دهند. براساس یافته‌های پژوهش حاضر، شخصیت عبدالحسین تیمورتاش در قالب تیپ هشتم اینیاگرام و به‌عنوان رهبری سازنده و قدرت‌طلب صورت‌بندی می‌شود که برخی اقدامات و تعارض‌ها در کنش‌های او را برپایه تیپ‌های آرامشی و تنش‌ی و بال‌های تیپ هشتم می‌توان تبیین نمود. بر همین اساس نتایج پژوهش نشان می‌دهد خصوصیات روان‌شناختی تیمورتاش نقش مهمی در رسیدن او به مقام وزارت دربار، اجرایی شدن بسیاری از اصلاحات و تحولات در وزارت خارجه و کنش‌گری‌های او در تقابل با نظامیان و گروهی از دیوان‌سالاران داشت و از جمله بسترهای سقوط او شد.

واژگان کلیدی: تیمورتاش، پهلوی، اینیاگرام، تیپ هشتم، قدرت‌طلب.

مقدمه

عبدالحسین تیمورتاش از کنش‌گران برجسته دوره پهلوی اول بود که از نظر شخصیت‌شناسی مورد بررسی چندانی قرار نگرفته است. پاره‌ای ویژگی‌های شخصیتی و گاه متناقض چون قدرت‌طلبی، قدرت‌مند بودن، استبداد، کاردانی، قدرت رهبری، گرایش‌های مطیعانه و صلح‌طلبی و خوش‌گذرانی سبب صعوبت شناخت وی شده است. از این‌روی از الگوی اینیاگرام^۱ برای بررسی شخصیت تیمورتاش بهره گرفته شد. در این الگو افراد در نه تیپ شخصیتی صورت‌بندی می‌شوند که هر تیپ، ویژگی‌های شخصیتی و انگیزه‌ها، ارزش‌ها و ترس‌های خود را دارد. خصایص شخصیتی تیمورتاش سبب می‌گردد که وی در قالب تیپ هشتم صورت‌بندی شود. تناقضات شخصیتی و رفتاری وی نیز از طریق بال‌ها و تیپ‌های آرامشی و تنشی تیپ هشتم قابل تبیین است. در شخصیت‌شناسی اینیاگرام فردی که در یک تیپ قرار می‌گیرد از تیپ‌های قبل و بعد از خود که به‌عنوان بال‌های آن شناخته می‌شوند نیز متأثر است و پاره‌ای گرایش‌های مطیعانه و خوش‌گذرانی‌های تیمورتاش از طریق بال‌های تیپ هشتم قابل تفسیر است. همچنین افراد هر تیپ در حالت‌های آرامش و تنش نیز خصوصیات تیپ‌های دیگری را نشان می‌دهند که آن‌ها نیز تبیین‌کننده پاره‌ای ویژگی‌های شخصیتی تیمورتاش هستند. تحقیق حاضر از نظر جمع‌آوری داده‌ها روش تاریخی و کتابخانه‌ای را مدنظر داشته و بر این اساس تمامی اطلاعات مهم در مورد زندگی و شخصیت عبدالحسین تیمورتاش را بررسی نموده و سپس براساس تحلیل مدل اینیاگرام برگرفته از علم روان‌شناسی، از آن‌ها بهره برده است. جمع‌آوری داده‌ها براساس این سؤال اصلی بوده که کنش‌ها و برخی تعارضات کرداری تیمورتاش چگونه قابل تحلیل است؟ در پاسخ به این سؤال این فرضیه مطرح گردید که کنش‌ها و پاره‌ای تناقضات در رفتار تیمورتاش را می‌توان در قالب تیپ هشتم اینیاگرام صورت‌بندی نمود و متن تحقیق نیز براساس همین فرضیه بخش‌بندی شده است.

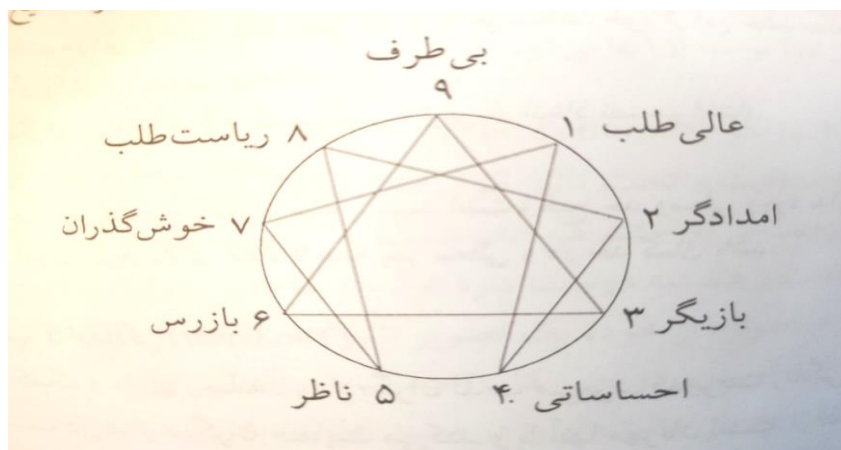
در بررسی شخصیت تیمورتاش به‌خصوص با روش‌های روان‌شناسی و تیپ‌شناسی شخصیت تحقیقات چندانی انجام نشده است، تنها فاطمه الهی در پایان‌نامه‌اش کوشید با

پس‌زمینه‌های روان‌شناسی، شخصیت برخی کنش‌گران سیاسی عصر پهلوی اول از جمله تیمورتاش را براساس شخصیت‌شناسی اینیاگرام تبیین نماید اما به سبب ضعف اطلاعات و تحلیل تاریخی، دچار اشتباهات فاحشی شده و به اشتباه تیمورتاش را در تیپ یک شخصیتی اینیاگرام صورت‌بندی نموده‌است. از این‌روی که بررسی دقیق زندگی و کنش‌های تیمورتاش نشان می‌دهد که وی را بایستی در تیپ هشتم شخصیت‌شناسی اینیاگرام گنجانده، تحقیق حاضر هم خود را مصروف کاربست این تیپ بر شخصیت وی نموده‌است. در مورد شخصیت تیمورتاش به‌خصوص نقش او در مناسبات سیاسی ایران دوران پهلوی اول پژوهش‌های چندی صورت گرفته‌است. جواد شیخ‌الاسلامی (۱۳۷۹) در کتاب *صعود و سقوط تیمورتاش به حکایت اسناد محرمانه وزارت خارجه انگلستان*، به نقش مهم وزیر دربار ایران به مناسبات دو کشور به‌خصوص در مسئله نفت عنایت داشته و عامل مهم سقوط او را نارضایتی دولت انگلستان در حل مسئله نفت دانسته‌است. غلامحسین زرگری‌نژاد (۱۳۸۴) در مقاله «تیمورتاش: قربانی منافع ایران در خلیج فارس» نیز به تلاش‌های تیمورتاش در حل مسائل ایران و انگلستان در خلیج فارس که عامل سقوط او بودند؛ می‌پردازد. محمدعلی اکبری (۱۳۹۲) در مقاله «تیمورتاش قربانی منافع انگلیس در ایران» به نقش تیمورتاش در رابطه با انگلستان به‌خصوص موضوع قرارداد نفت توجه داشته و نارضایتی انگلستان در رفع این مشکلات را از عوامل اصلی سقوط او دانسته‌است. مهدی صلاح (۱۳۸۷) در مقاله «سقوط تیمورتاش» بدون توجه به شخصیت و روان‌شناختی تیمورتاش عامل سقوط او را در سه مؤلفه شاه، عوامل داخلی و خارجی بررسی نموده‌است. حسین آبادیان (۱۳۸۸) در مقاله «تیمورتاش و روابط خارجی ایران براساس اسناد نویافته»، سعی در تبیین نقش و دشواری‌های تیمورتاش در سال‌های نخست سلطنت پهلوی اول در مناسبات خارجی به‌خصوص در مواجهه با دولت شوروی داشته‌است.

۱. شخصیت‌شناسی اینیاگرام - تیپ هشتم

اینیاگرام یکی از سنخ‌شناسی‌های کاربردی و گروه‌بندی‌های شخصیت است که در قرن بیستم رواج زیادی یافت. ریشه اینیاگرام را به ادوار باستان و خاورمیانه می‌رسانند و به ادعای

ریسو و هادسون^۱ اینیاگرام همان نقشه طبیعت است که بشر از دیرباز در جستجوی آن بوده‌است (ریسو و هادسون، ۱۳۹۶: ۱۱) لکن از این‌روی که اینیاگرام صورت‌بندی‌های نویافته و سنخ‌شناسی آن مربوط به ادوار جدید است، آن را جنبه معاصر بخشیده‌اند. در این روش افراد در قالب نه تیپ شخصیتی صورت‌بندی می‌شوند. اینیاگرام عبارتی یونانی متشکل از «اینیا» به معنای عدد نه و «گرام» به معنی شکل یا چیز مکتوب است (دانیلز و پرایس، ۱۳۹۳: ۳). تیپ‌شناسی اینیاگرام را در قالب شکل زیر ترسیم می‌نمایند:

تصویر ۱: از کتاب اینیاگرام در کار و زندگی: هلن پالمر

شخصیت‌های نه‌گانه براساس مراکز شعور انسانی (مراکز احساس، تفکر و تحرک) به سه گروه سه‌تایی تقسیم می‌شوند (دقیقیان، ۱۳۸۹: ۵۷). گروه‌های سه‌گانه گرایش روانی کلی افراد را نشان می‌دهند. اگر ویژگی‌های فرد جنبه روانی و خودشناختی داشته باشد در گروه سه‌گانه احساس‌گرا، چنانچه با فرآیند تفکر و تعقل همسو باشد در گروه سه‌گانه تفکرگرا و در صورتی که ویژگی‌هایش با غریزه و تکانه‌های غیرارادی و طبیعی همسو باشد در گروه سه‌گانه غریزه‌گرا قرار می‌گیرد (ریسو و هادسون، ۱۳۹۶: ۱۳). تیپ‌های شخصیتی دوم، سوم و چهارم سه‌گانه احساس‌گرا، تیپ‌های شخصیتی پنجم، ششم و هفتم سه‌گانه تفکرگرا

و تیپ‌های شخصیتی اول، هشتم و نهم سه‌گانه غریزه‌گرا را تشکیل می‌دهند. در مدل اینیاگرام هر تیپ شخصیتی تحت تأثیر دو تیپ نزدیک به خود قرار می‌گیرد که به آن بال‌های هر تیپ می‌گویند. همچنین فردی که در یک تیپ شخصیتی می‌گنجد دارای دو تیپ آرامشی و تنشی است یعنی در زمان آرامش و اطمینان ویژگی‌های شخصیتی یک تیپ دیگر را به خود می‌گیرد و در زمان تنش و اضطراب خصایصش با یک تیپ شخصیتی دیگر جابجا می‌شود.

افراد تیپ هشتم در سه‌گانه غریزه‌گرا می‌گنجد. خصوصیات همگانی تیپ هشتم قدرت‌مند، قوی، قاطع، کاردان، مستقل، استوار، اهل عمل و اهل رقابت است (ریسو و هادسون، ۱۳۹۱: ۱۴۵). افراد تیپ هشت ریاست‌طلب هستند و از نظر شخصیت قوی، دستوردهنده و عمل‌گرا هستند. اغلب سیاست‌مداران و رهبران بزرگ کشورهای جهان در قالب تیپ شخصیتی هشت اینیاگرام صورت‌بندی می‌شوند. به نقل ریسو و هادسون افراد تیپ هشت رهبر، مصمم، مستبد و آمرند و برخوردار از گونه‌ای رهبری ذاتی و فردی هستند (همان: ۳۳۳). همچنین افراد دارای شخصیت تیپ هشت کنترل‌گرا هستند و علاقه‌مند هستند که شرایط و افراد را تحت کنترل داشته باشند و از کنترل شدن توسط دیگران هراس دارند. کسانی که در تیپ هشت می‌گنجد قاطع عمل می‌کنند و در زمان بسط و توسعه کارها ارزش‌مندترین نیروها بشمار می‌روند (پالمر، ۱۳۸۹: ۲۶۰). آنان باشهامت، اهل مبارزه و رقابت هستند و آمادگی دارند برای رسیدن به اعتقادشان و داشتن نفوذی پایدار، خود را به خطر بیندازند. کسانی که در قالب تیپ شخصیتی هشتم اینیاگرام می‌گنجد در عین اینکه کنترل‌گرا و رهبر هستند لکن از ابراز گرایش‌های مطیعانه نسبت به مافوق نیز ابایی ندارند. به نقل پالمر فرد تیپ هشت در مواقع امنیت و آرامش حالت دفاعی را کنار می‌گذارد و با خیال راحت به سراغ کسانی می‌رود که موردقبول او هستند و حتی جنبه‌های مطیعانه از خود به نمایش می‌گذارند (همان: ۲۵۱). در مرحله فقدان رشد، افراد این تیپ شخصیتی، غرور کاذب دارند و به توهین و تحقیر دیگران می‌پردازند و از تحکم و زورگویی ابایی ندارند و بسیار شهوت‌ران هستند. انتقام‌جویی، سلطه‌جویی، سخت‌گیری و مستبد بودن، پرتلاطم و افراطی بودن مهم‌ترین معایب شخصیتی افراد تیپ هشتم است (دقیقیان، ۱۳۸۹: ۲۲۹). تغییرات شخصیتی افراد تیپ هشتم به سوی تیپ دو و پنج در نوسان است. فرد تیپ‌هشتمی

در زمان اطمینان و آرامش ویژگی‌های تیپ دو (امدادگر) را از خود نشان می‌دهند و در زمان اضطراب و تنش خصایص تیپ پنج (مشاهده‌گر و فکور و مردم‌گریز) را به خود می‌گیرد (سررشته‌داری، ۱۳۹۴: ۳۳-۳۴).

۲. تیمورتاش در تیپ هشت اینیاگرام

عبدالحسین تیمورتاش یکی از کنش‌گران مهم دوره پهلوی اول بود. اگرچه وی از ابتدای مشروطیت نقش مهمی در تحولات سیاسی کشور ایفا نمود اما اثرگذاری وی در دوره پهلوی اول بسیار بیشتر و قابل‌قیاس با سابق نبود. تیمورتاش نقش مهمی در تکوین سلسله پهلوی داشت و پس از رسیدن به وزارت دربار مهم‌ترین نقش را در اداره کشور بر عهده گرفت. بررسی اقدامات و شخصیت تیمورتاش نشان می‌دهد که وی را می‌توان در زمره افراد دارای شخصیت تیپ هشت اینیاگرام در لایه سالم طبقه‌بندی نمود که مهم‌ترین مصادیق آن را در موارد زیر می‌توان برشمرد:

۲-۱. ریاست‌طلب، رهبر سازنده، قدرت‌مند و عمل‌گرا (کنش‌گری در اصلاحات داخلی و روابط خارجی)

افراد تیپ هشت در قامت رهبر و ریاست‌طلب، خود را در عرصه‌های مختلف به نمایش می‌گذارند. ریسو و هادسون رهبری و ریاست‌طلبی را از خصایص ذاتی افراد تیپ هشتم بشمار دانسته‌اند (ریسو و هادسون، ۱۳۹۱: ۳۳۳). تیمورتاش نیز تیپ شخصیتی رهبر و آمرانه از خود ترسیم نمود و بسیاری از کنش‌های وی در جهت کسب قدرت و رهبری بود. کنش‌گری‌های تیمورتاش در عرصه رهبری پیش از سال ۱۳۰۲ ه.ش در منابع بسیاری بازتاب یافته‌است. این خصیصه شخصیتی او در حوادث منجر به قدرت‌گیری پهلوی اول و ریاست او بر وزارت دربار بیش‌ازپیش عیان گردید. بازتاب چنین رویکردی در پیشبرد اصلاحات و در مناسبات خارجی نمود یافت. در عرصه ریاست‌طلبی، تیمورتاش در همان کودکی که برای تحصیلات به روسیه فرستاده شده بود نبوغ، جاه‌طلبی و قدرت‌طلبی‌اش را برای اعضاء سفارت ایران در مسکو عیان نمود (مستوفی، ۱۳۷۷: ۸۴/۲). او پس از بازگشت از روسیه بلافاصله وارد عرصه سیاست شده و قدرت رهبری خود را نشان داد. وی در تهران

به صف مشروطه‌طلبان پیوست و در زمان مقابله مشروطه‌خواهان با نیروهای استبدادی علیه مجلس، رهبری گروهی از نیروهای مشروطه‌طلب را بر عهده گرفت و شجاعت زیادی از خود نشان داد (ملک‌زاده، ۱۳۶۳: ۱۴۰/۳). وی سپس توانست به مجلس دوم راه یابد. او توانایی و قدرت رهبری خود را در آن مجلس نشان داد و از اعضای کمیسیون تدوین قوانین مالیه گردید (اردلان، ۱۳۸۳: ۵۸). بروز شخصیت راهبری او در امور مجلس دوم سبب شد که ناصرالملک نایب‌السلطنه وقت او را (با چند نماینده دیگر) برای تصمیم‌گیری در مورد اولتیماتوم روس‌ها، به خانه‌اش دعوت نماید (همان: ۶۲). عیان شدن قدرت رهبری تیمورتاش در مجلس دوم سبب گردید به مناصبی چون ریاست قشون خراسان، والی‌گری گیلان و وزارت در کابینه مشیرالدوله منصوب شده و تا دوره پنجم جزو نمایندگان تأثیرگذار مجلس باشد. قدرت و نفوذ تیمورتاش در زمان جنگ جهانی اول به قدری بالا گرفت که به همراه امین‌الدوله تنها ایرانیان حاضر در کمیسیون مختلط بودند که به فشار دولت روس و انگلیس برای نظارت آنان بر امور مالی ایران شکل گرفته بود (سپهر، ۱۳۶۲: ۳۴۸).

کنش‌های معطوف به ریاست‌طلبی و قدرت‌طلبی تیمورتاش سبب نزدیکی وی با سفارت انگلیس گردید. با تضعیف نفوذ روسیه در ایران پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ میلادی، انگلیس از موقعیت استفاده نموده و به‌نوعی زمام امور ایران را در اختیار گرفت. در این برهه تیمورتاش به همراه سید ضیاء روابط نزدیکی با سفارت انگلستان داشتند و نورمن^۱ سفیر وقت بریتانیا در تهران در گزارش خود از تیمورتاش با عنوان بهترین دوست یاد نمود (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۲: ۵۳۵). به نظر می‌رسد که هدف تیمورتاش از نزدیکی به سفارت انگلیس کسب قدرت و رهبری بود (نک، همان: ۵۷۰-۵۶۸؛ شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۳۴-۳۶). با آمدن بلشویک‌ها به شمال ایران در ابتدای ۱۲۹۹ ش تیمورتاش به همراه سید ضیاء طرح‌هایی برای مقابله با آنان به سفارت انگلستان ارائه نمود که یکی از پیشنهادات تجدید ساختار نیروهای نظامی ایران به ریاست خودش و سید ضیاء بود (غنی، ۱۳۸۹: ۱۷۳).

آنگاه که کودتای اسفند ۱۲۹۹ روی داد، تیمورتاش در زمره مخالفان آن قرار گرفت. او تا پایان حوادث جمهوری‌خواهی از مخالفان سردار سپه در مجلس محسوب می‌گردید. با

شکست جمهوری‌خواهی به حزب تجدد که رهبری جمهوری‌خواهی را بر عهده داشت، حمله نمود و در این زمینه با ملک‌الشعرا بهار و مدرس همراهی داشت (بهار، ۱/۱۳۸۶: ۷۴؛ سیف‌پور فاطمی، ۱۳۷۸: ۴۲۶)، اما با درک تثبیت قدرت سردار سپه پس از واقعه جمهوری‌خواهی به صف حامیان او پیوست. دلیل این تغییر مشی تیمورتاش نسبت به سردار سپه را می‌توان بر پایه قدرت‌طلبی او تبیین نمود. باقر کاظمی از سیاست‌مداران معروف دوران پهلوی اول، قدرت‌طلبی را از ویژگی‌های شخصیتی تیمورتاش دانسته‌است (کاظمی، ۱۳۹۰: ۳/ ۵۳۸). قاسم غنی نیز در مورد تیمورتاش می‌نویسد «قدرت از تمام وجودش می‌تراوید و اشتها و ولع سیری‌ناپذیری برای قدرت داشت» (غنی، ۱۳۶۷: ۲۱۸/۱). از منظر خواجه‌نوری، تیمورتاش تشنه قدرت و حکومت مطلق بود (خواجه‌نوری، ۱۳۲۲: ۱۲۳). همچنین می‌توان یکی از دلایل این چرخش را رویکرد عمل‌گرایی تیمورتاش دانست. چنانچه در پایان جنگ جهانی اول بسیاری از مشروطه‌خواهان نسبت به تغییر اوضاع سرخورده شده و از لزوم یک حکومت مقتدر در راستای اصلاحات حمایت می‌کردند و تنها راه برون‌رفت از وضعیت موجود را کنار نهادن پارلماناریسم و تقویت دولت متمرکز می‌دانستند. بدون تردید رویه عمل‌گرایی و علاقه تیمورتاش به اصلاحات در این تغییر موضع تأثیر داشت. حضور تیمورتاش در صف حامیان، برای سردار سپه به قدری اهمیت داشت که او را سریعاً به وزارت فواید عامه منصوب نمود (عاقلی، ۱۳۹۷: ۲۰۳). در آن زمان وزارت فواید عامه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین وزارتخانه‌ها (به جهت موضوع راه‌آهن و راه‌سازی و صرف مبالغ بسیار در آن و نیز در تصویب قوانین جدید مالیاتی و همراهی با مستشاران مالی آمریکایی) بود. (نفیسی، ۱۳۹۰: ۱۲۳). وی در این منصب قدرت رهبری خود را نشان داد. میلیسپو^۱ می‌نویسد تیمورتاش با قدرت رهبری و مهارت خاص خود، در گذراندن لوایح جدید مالیاتی از مجلس خدمات شایسته‌ای نمود (میلیسپو، بی‌تا: ۱۹۴). تیمورتاش همچنین در زمان مجلس پنجم یکی از مهم‌ترین نمایندگان بود. در مذاکرات سردار سپه و مدرس به‌عنوان تأثیرگذارترین نماینده مجلس، به‌عنوان واسطه دولت انتخاب می‌گردید و مسائل مرتبط با مجلس را سردار سپه از او می‌پرسید (بهبودی، ۱۳۷۲: ۲۱۰ و ۲۱۶).

همچنین وی رهبری چند نماینده در نگارش و تصویب لایحه خلع قاجار و تغییر سلطنت را بر عهده داشت (گلشائیان، ۱/۱۳۷۷: ۱۰۵).

عمل‌گرایی و کردانی از ویژگی‌های مهم افراد تیپ هشت اینی‌گرام است. از این‌روی به هنگام بسط و توسعه کارها ارزش‌مندترین نیروها بشمار می‌روند (پالمر، ۱۳۸۹: ۲۶۰). تیمورتاش نیز فردی عمل‌گرا و بسیار کاردان بود. چنانچه بیان گردید یکی از دلایل او به سمت سردار سپه داشتن همین خصیصه بود. تیمورتاش از معدود نزدیکان پهلوی اول بود که نیت شاه را به سرعت متوجه شده و اجرایی می‌نمود. پهلوی اول در بیان خواسته‌های خود به عوامل حکومتی، مطالب را به اختصار بیان می‌نمود و در مواقعی که خواسته‌های او رویکردی غیرقانونی داشت، علاقه‌مند بود زیردستان به اصل موضوع پی برده و نیت او را به سرعت عملی نمایند. تیمورتاش چنین خصوصیتی داشت. به گفته دشتی در امر مطبوعات، تیمورتاش مطالب مختصر شاه را برای روزنامه‌نگاران تشریح می‌نمود. این رویه پس از کنار گذاشتن او از وزارت دربار از میان رفت و شاه اغلب از وضعیت روزنامه‌ها گلایه داشت (دشتی، ۱۳۸۹: ۲۵۳). از منظر کاشانی مدیر روزنامه *حبل‌المتین* کلکته عمل‌گرایی تیمورتاش سبب شد که در مدت کوتاه وزارت دربار، بسیاری از مسائل مختلف کشور سامان یابد (روزنامه *حبل‌المتین* کلکته، س ۳۵، ش ۴: ۵) ابتهاج نیز در مورد تیمورتاش می‌نویسد که یک مدیر و مجری فوق‌العاده بود (ابتهاج، ۱/۱۳۷۱: ۳۹). تیمورتاش همانند اغلب سیاست‌مداران و روشنفکران عهد خود معتقد به تشکیل حکومت مقتدر و متمرکز و علاقه‌مند به تشکیل مجلسی صرفاً قانون‌گذار و تا حدودی فرمایشی بود، بنابراین در تغییر سلطنت نقش بسیار مهمی ایفا نمود، زیرا سلطنت جدید را عامل مهمی در عمل‌گرایی دولت می‌دانست (الیوت، ۱۳۸۷: ۹۸). ویژگی‌های شخصیتی تیمورتاش در کنار کردانی او سبب گردید از پذیرش امور مهم ابایی نداشته باشد. او به‌رغم آنکه تا پیش از سمت وزارت دربار در مسائل خارجی تبحر چندانی نداشت، با توجه به هوش سرشار خود به سرعت به دیپلماتی کارکشته تبدیل گردید و مشی عمل‌گرا و منطقی را در سیاست خارجی پی‌جویی نمود. شاهدان خارجی نیز بر خصوصیت عمل‌گرایی و کردانی وی اشاره نموده‌اند. به نقل کاردار سفارت آمریکا تیمورتاش به‌شدت فردی عمل‌گرا محسوب می‌گردید و به وعده‌هایی که می‌داد عمل می‌نمود (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۵). بلوشر سفیر آلمان در ایران نیز می‌نویسد تیمورتاش به جهت قدرت نامحدود و

اینکه فردی عمل‌گرا بود به سرعت مشکلات را مرتفع می‌نمود (بلوشر، ۱۳۶۹: ۲۷۰).

ویژگی‌های شخصیتی تیمورتاش به‌عنوان رهبری سازنده برای پیشبرد سیاست‌های نوین دولت سبب گردید رضاشاه وزارت دربار را با کارکرد رهبری و نظارت بر کلیه ساختارهای نوین دولت به او محول نماید. هرچند تیمورتاش در اواخر سال ۱۳۰۴ ش به وزارت دربار منصوب گردید، اما تثبیت قدرت او از دوران ریاست‌وزرایی مخبرالسلطنه هدایت آغاز شد. قدرت‌یابی تیمورتاش با بازگشت او از اروپا در ۱۳۰۷ مضاعف گردید و از سوی شاه به او لقب «حضرت اشرف» داده شد (ساکما: ۴۳۸/۲۹۷، سند ۲). هیئت دولت و مجلس سخنان او را اراده شاه می‌دانستند و این روش او را به شخص دوم کشور مبدل نمود (هدایت، ۱۳۸۵: ۳۷۱). دشتی او را مظهر اقتدار و اراده شاه دانسته‌است (دشتی، ۱۳۵۵: ۱۳۸). تیمورتاش در مقام جدید اداره امور کشور را بر عهده گرفت و تقریباً مصدر همه امور دولتی و حکومتی شد. به گفته ملک‌الشعرا بهار تیمورتاش یکی از سه فردی بود که پهلوی حکومت خود را بر آن بنا کرد (بهار، ۱۳۹۲: ۲/۱۸۲).

تیمورتاش در زمان وزارت دربار رهبری اصلاحات در ایران را بر عهده گرفت. نامه او به تقی‌زاده در سال ۱۳۰۲ ه.ش که پیش از حضورش در دولت سردار سپه به تحریر درآمد گویای رویکرد او جهت اعمال اصلاحات در ایران بود. امری که در زمان وزارت دربار از سوی او تحقق یافت. محتوای نامه نشان می‌دهد که او برخلاف بسیاری از روشنفکران وقت حامی پیروی کامل و تقلید محض از نظام سرمایه‌داری یا سوسیالیسم نبود و به رویکردهای مثبت و منفی هر دو تفکر توجه داشت (تقی‌زاده، ۱۳۷۹ ب: ۱۸-۱۷). او معتقد به اصلاحات تدریجی بود. وی در گفتگو با کاردار سفارت آمریکا یکی از دلایل شکست اصلاحات در افغانستان را اصلاحات عجولانه عنوان و بیان نمود که اصلاحات در ایران تدریجی دنبال می‌گردد و به همین جهت واکنش جدی در ایران صورت نمی‌گیرد (مجد، ۱۳۹۵: ۵۵۹ و ۵۶۰). دولت‌آبادی ضمن نقد برخی از اقدامات تیمورتاش از فعالیت‌های او در زمینه اصلاحات که از روی تجددخواهی صورت می‌گرفت به نیکی یاد می‌کند و راهنمایی‌های او در این زمینه به شاه را برای ترقی مملکت مفید می‌داند (دولت‌آبادی، ۱۳۷۵: ۳/۳۹۱-۴۲۹). به همین جهت از او به‌عنوان نخستین رکن اصلاحات در این دوره یاد می‌شود

(صدراالاشراف، ۱۳۶۴: ۲۹۱؛ بهار، ۱۳۹۲: ۱۸۲ / ۲). سعید نفیسی از عشق مفرط او به اصلاحات و ترقی و تجدد ایران نوشته‌است (نفیسی، ۱۳۹۰: ۱۲۳). از جمله مهم‌ترین تکاپوهای او در این زمینه می‌توان به نقش مهم او در لغو کاپیتولاسیون (زیرینسکی، ۱۳۸۷: ۱۴۵)، نشر اسکناس، تشکیل بانک ملی (زرگر، ۱۳۷۲: ۱۶۳) و اعزام دانشجو به خارج (هدایت، ۱۳۸۵: ۳۷۸) اشاره نمود. بسیاری از اصلاحات صورت گرفته در این دوره به رهبری تیمورتاش عملی گردید. از این‌رو در اسناد وزارت خارجه انگلستان اشاره شده که او بیش از سایرین در آفرینش ایران جدید نقش دارد (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۳۷۲). در سال ۱۳۰۷ ه.ش روزنامه تایمز انگلستان در مقاله‌ای ایجاد اصلاحات و پیشرفت، توسعه و ترقی را مرهون اراده قوی تیمورتاش در اجرای برنامه‌های موردنظر می‌داند (نوری اسفندیاری، ۱۳۹۱: ۲ / ۵۷۹). ابراهیم خواجه‌نوری نیز تیمورتاش را مصلحی بزرگ می‌دانست که قلباً مایل به ترقی ایران بود. (خواجه‌نوری، بی‌تا: ۳۶ و ۴۶).

افرادی که در تیپ هشت اینی‌گرام می‌گنجد از نظر شخصیتی قدرت‌مند، قوی و قاطع هستند و این ویژگی‌ها از خصوصیات همگانی افراد این تیپ است (ریسو و هادسون، ۱۳۹۱: ۱۴۵). این افراد در کودکی به دلیل قدرت و استقامت مورد تشویق قرار گرفته‌اند (پالمر، ۱۳۸۹: ۲۴۱). قدرت‌مندی و قاطعیت از صفات وجوه بارز شخصیت تیمورتاش بودند. ابتهاج در مورد تیمورتاش می‌نویسد که در قاطعیت و اتخاذ تصمیم و درک کفایت بی‌نظیر بود (ابتهاج، ۱۳۷۱: ۱ / ۳۵). باقر کاظمی از مخالفان تیمورتاش نیز به اقتدار بسیار او اشاره دارد (کاظمی، ۱۳۹۰: ۳ / ۵۳۸). این ویژگی شخصیتی تیمورتاش در کنش‌گری او در مناسبات خارجی کاملاً مشهود بود. قدرت‌مندی تیمورتاش از نخستین سال سلطنت پهلوی بر نمایندگان سیاسی دول خارجی مسجل بود و او را پس از شاه متنفذترین شخص می‌دانستند (مجد، ۱۳۹۵: ۴۸۷). پی بردن سردار سپه به توان‌مندی تیمورتاش سبب گردید از بدو ورود او به هیئت دولت، در مورد حل مسائل خارجی از او بهره گیرد. ویژگی‌های شخصیتی تیمورتاش سبب می‌گردید در سیاست خارجی و در برابر سیاست‌مداران خارجی نیز قدرت‌مند و قاطع ظاهر شود. در حل اختلاف با شوروی، تیمورتاش به‌عنوان تنها نماینده دولت در نظر گرفته شد (آبادیان، ۱۳۸۸: ۷) و در مهرماه ۱۳۰۴ در ملاقات سفیر شوروی با سردار سپه، تیمورتاش نیز حاضر گردید (بهبودی، ۱۳۷۲: ۲۴۵) همچنین سردار سپه به سفیر عثمانی نیز

متذکر گردید تنها با تیمورتاش مراد شده نماید (بهبودی و دیگران، ۱۳۷۲: ۱۸۴ و ۲۴۵؛ شوکت بیگ، ۱۳۹۰: ۶۸).

تیمورتاش بر این باور بود که برخلاف گذشته می‌بایست برابر شوروی و بریتانیا به شیوه موازنه منفی و در صورت نیاز از موضع سرسختانه برخورد نمود. او معتقد بود تا سر حد امکان بایست سیاست مستقل ملی اتخاذ کرد و با تمام دول روابط دوستانه داشت (روزنامه حیل‌المتین کلکته، س ۳۵، ش ۴: ۵) در برابر شوروی هر چند مخالف قدرت‌گیری حزب توده و مداخله شوروی در ایران بود، اما مانند شاه مقداری انعطاف نشان می‌داد و به‌طور کلی سعی دولت برقراری روابط دوستانه با شوروی بود (مسعود انصاری، ۱۳۵۱: ۲ / ۱۹۶). رفتار تیمورتاش با عوامل سیاسی بریتانیا تا حد امکان از موضع قدرت بود و در موارد بسیاری تمامیت‌خواهی انگلیس در مسائل کشور را به چالش کشید و عموماً حقی برای دخالت‌های و رویکرد تحکم‌آمیز آنان قائل نبود. او برخلاف بسیاری از سیاست‌مداران سلف و خلف خود، از به چالش کشیدن خواسته‌های دولت‌مردان بریتانیا و اتخاذ رویکرد قاطع در برابر آنان روی‌گردان نبود. در گزارش کلایو^۱ وزیرمختار انگلستان در ایران به وزیر خارجه، لحن تیمورتاش گستاخانه و تند عنوان گشته و تجلی روح ناسیونالیسم جدید ایرانی معرفی شده‌است. در این گزارش بیان شده که تیمورتاش به سفیر عنوان کرده که ایران زیر بار پیمان‌های غیر متساوی نخواهد رفت (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۹۱). موضع تیمورتاش این بود که انگلیس می‌بایست موضع ضعف ایران در گذشته را فراموش کرده و کشور را در جایگاه جدید در مناسبات خارجی بنگرد و به استقلال ایران در عرصه‌های مختلف احترام گزارد (همان: ۱۲۷). مواضع تیمورتاش در برابر سیاست‌مداران انگلیسی چنان قوی و قاطع بود که سفارت انگلستان در گزارش سال ۱۳۱۰ به وزارت خارجه اعلام نمود تا زمانی که تیمورتاش در عرصه قدرت حضور دارد امیدی به بهبود روابط دو کشور وجود ندارد (زرگر، ۱۳۷۲: ۲۶۹). همچنین به سبب همین رویکرد تیمورتاش بود که پاره‌ای سیاست‌مداران انگلیسی که با وی مذاکره کرده بودند، در گزارشات خود تیمورتاش را ناآرام و سرکش نسبت به سیاست‌های بریتانیا معرفی کرده‌اند (همان: ۱۵۷). به دلیل زیاده‌خواهی انگلستان و مواضع قاطع

تیمورتاش، به‌خصوص در موضوع نفت و تلاش او در تأمین منافع ایران، با ظنین شدن شاه به او موضوع نفت راه به جایی نبرد. به گفته مصطفی فاتح تیمورتاش در طول چندین دور از مذاکرات تلاش‌های بسیاری جهت حل اختلافات با شرکت نفت نمود و سعی داشت منافع ایران به بهترین وجهی تأمین نماید ولی شاه در لحظات آخر به او ظنین گردید (فاتح، ۱۳۵۸، ۲۸۵). عملکرد قدرت‌مندان تیمورتاش در مقابله با تمامیت‌خواهی دول استعماری سبب گردید از سال ۱۳۰۹ ه.ش به بعد دیپلمات‌های انگلیسی علیه موقعیت او شروع به تحریکاتی نمایند و مقدمات تسریع سقوط او را فراهم آورند (همان: ۲۷۳ و ۲۷).

۲-۲. کنترل‌گرا، ریاست‌طلب، رقابت‌جو (تحت نظر درآوردن امورکشوری-رقابت با عوامل حکومتی-سقوط)

افراد تیپ هشت بشدت کنترل‌گرا هستند و علاقه‌مندند که همه امور را تحت نظارت خود درآورند. آنان جذب موقعیت‌هایی می‌شوند که به آن‌ها کنترل و قدرت اختیار بدهد (پالمر، ۱۳۸۹: ۳۴). این افراد در کودکی که معصوم و آسیب‌پذیر بوده‌اند به این نکته پی برده‌اند که افراد قدرت‌مند بر افراد ضعیف مسلط می‌شوند و در کل چیزهای خوب عاید کسانی می‌شود که کنترل شرایط را در دست دارند (همان: ۲۳۹-۲۴۰). تیمورتاش نیز فردی کنترل‌گرا بود و تمامی امور کشور را تحت کنترل و نظارت داشت. ملاقات‌های شاه با افراد مختلف نیز با اجازه او صورت می‌گرفت. این مسئله برای برخی کنش‌گران غیرسیاسی عصر نیز نامأنوس می‌نمود. عین‌السلطنه کنترل تیمورتاش بر ملاقات‌های شاه را با دوره مظفرالدین شاه مقایسه نموده‌است (عین‌السلطنه، ۱۳۷۹: ۷۴۲۰/۹). تیمورتاش به مسائل جزئی تمامی وزارتخانه‌ها اشراف داشت. سردار اسعد بختیاری در خاطرات خود می‌نویسد، «در حقیقت تمام کارهای دولت، مجلس، خارجه و داخل با تیمورتاش بود» (بختیاری، ۱۳۹۲: ۲۴۳-۲۴۴) او در امور مربوط به راه‌آهن، آموزش، مالیه، بهداشت و... بهتر از وزرا در جزئیات امر قرار داشت. معاهده تجاری او با شوروی و قوانین انحصار تجارت شاهی بر همه‌فن‌حریف بودن اوست (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۴). تیمورتاش به‌قدری علاقه‌مند به اعمال کنترل بر همه مسائل کشور بود که حتی امور فرهنگی چون آستان قدس نیز از محدوده نظارت و کنترل او خارج نبود. وی نقش مهمی در ایجاد تشکیلات نوین و تدوین نظامنامه

جدید آستان قدس داشت (شوشتری، ۱۳۸۰: ۱۳۳). امور نظارت بر سینما هرچند بر عهده نظمیه نهاده شد ولی تیمورتاش اصول کلی و جزئی آن را هدایت می‌نمود (علی‌اکبری، ۱۳۷۹: ۱/۷۳). در سال ۱۳۰۶ امور کلی مرتبط با سانسور مطبوعات را از اختیار کامل نظمیه خارج و در حیطه اقتدار خود درآورد و در این زمینه دستوراتی به درگاهی داد (اسماعیلی، ۱۳۸۰: ۷۵) به همین جهت مدیر روزنامه حیل‌المتین از او خواست با تصویب قانون مطبوعات، سانسور مطبوعات را از میان بردارد (حیل‌المتین کلکته، ۱۳۰۷: ۷-۹). در دیدارهای خارجی شاه نیز تیمورتاش کنترل جلسات را بر عهده داشت. مطابق با گزارشات وزارت خارجه آمریکا، شاه در سال ۱۹۳۰م/۱۳۰۹ش در برابر وزیرمختار جدید آمریکا کم‌حرف و بیشتر متکی به سروزبان‌داری تیمورتاش بود (مجد، ۱۳۸۹: ۶۰). وزارت خارجه بریتانیا در مذاکرات با ایران معتقد بود روند مذاکرات بسته به اراده تیمورتاش است زیرا از سوی شاه اختیارات تامی داشت (زرگر، ۱۳۷۲: ۲۰۲). کلیه امور مجلس نیز تا زمان کناره‌دادن تیمورتاش از سوی او هدایت می‌گردید. امیر تیمور کلالی از نقش او در پیشبرد بهتر مجلس سخن به میان آورده و نبود او را یکی از دلایل ضعف مجلس می‌دانست (کلالی، ۱۳۸۷: ۱۰۰). کنترل تیمورتاش بر امور دولتی در اداره امور کشور مورد توجه ناظران خارجی نیز قرار گرفت. سفیر ژاپن در ایران او را گرداننده واقعی دستگاه حکومت می‌دانست (کازاما، ۱۳۸۰: ۵۱). در گزارش سفارت فرانسه نیز تیمورتاش همه‌کاره کشور معرفی شده‌است (پورشالچی، ۱۳۸۴: ۳۸۳). به گفته دولت‌آبادی، دستورات او در مجلس اجرایی می‌گردید و در تمام وزارتخانه‌ها نیز دخالت داشت (دولت‌آبادی، ۱۳۷۵: ۳/۳۹۰) همین امر سبب گردید، هارت وزیرمختار آمریکا، تیمورتاش را تنها غول روشنفکری ایران در طول قرن اخیر بشمار آورد که کمتر مردانی در طول تاریخ همچون او مهر شخصیتشان را این‌چنین بر سیاست کشور کوبیده‌اند (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۲). هارت در ادامه گزارش خود به وزارت خارجه می‌نویسد که در صحبت کردن با تیمورتاش خود را در برابر یک نابغه دیدم. با توجه به صحبت کردن با بسیاری از افراد جهان، فقط یک نفر از صد نفری که بزرگ‌نامیده می‌شدند، در حد تیمورتاش بودند. قوای ذهنی او بسیار بزرگ بود و فقط با لئونارد وود قابل‌مقایسه است. قدرت فهم سریع مطالب او بسیار بالا بود. او همچنین تیمورتاش را مغز فعال و متفکر دولت خوانده بود که به ریزترین مسائل جزئی تمامی وزرا اشراف داشت (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۴).

از جمله پیامدهای کنترل‌گرایی افراد تیپ هشتم اتخاذ رویه استبداد، سلطه‌جویی و رقابت‌طلبی است که در تیمورتاش نیز عیان بود. در تکوین این رویه شخصیتی او، تربیت نظامی، محیط خانواده و وضعیت سیاسی حاکم بر کشور بدون تأثیر نبودند. اتخاذ چنین رویکردی از سوی او پس از رسیدن به وزارت دربار تحکیم یافت. وی به تحمیل اراده خود به بسیاری از وزرا اقدام می‌نمود و برخی ارکان حکومت از استبداد وی گلایه داشتند و آن را بارها بیان می‌نمودند. سفیر ژاپن در ایران تیمورتاش را از نمونه مردان مستبد معرفی می‌نماید. (کازاما، ۱۳۸۰: ۱۴۳). عمیدی نوری از روزنامه‌نگاران و نزدیکان فرخی او را مظهر غرور و دیکتاتوری می‌دانست (عمیدی نوری، ۱/۱۳۹۵: ۲۴۷) صدراالاشراف (وزیر عدلیه) می‌نویسد: «تیمورتاش طبعاً مستبد به رأی بود و احتیاج به پیروی از قوانین نداشت» (صدراالاشراف، ۱۳۶۴: ۲۸۲). همین خصیصه استبدادی تیمورتاش سبب گردید علی‌رغم فعالیت‌های خود در زمان مشروطه، به حمایت از نظام استبدادی روی آورد و بسیاری از کنش‌های او در دوران پهلوی اول در ضدیت با قوانین از منظر روان‌شناختی او قابل تبیین است. بر همین اساس او در مواجهه با کسروی بر سر موضوع زمین‌های اوین که رأی بر ضد دربار صادر شده بود، اعمال رویکرد قانونی و آزادی قضا در صدور حکم را از سخنان دمکرات‌ها دانست (کسروی، ۱۳۵۵: ۳-۳۲۱). سلطه‌جویی تیمورتاش سبب شد از اوایل سلطنت پهلوی در همهٔ امورات کشوری مداخله نماید. او در جزئیات امور وزارتخانه‌ها نیز مداخله و اظهارنظر می‌نمود. در برخی مواقع افراد وزارتخانه تا موقع امضای قرارداد، چیزی از مفاد آن نمی‌دانستند و تمام اطلاعات و ارقام در نزد تیمورتاش محفوظ بود (انتظام، ۱۳۷۱: ۱۰۵-۱۰۳) رویکرد مداخله‌جویانهٔ توأم با تحکیم و سلطه‌جویی تیمورتاش سبب گردید بیشترین مداخلات در ساختار حکومتی را در دو وزارت خانه مهم مالیه و خارجه صورت دهد، به طوری که حتی عهدنامه ایران و عراق را خود شخصاً تنظیم نمود (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۴۱؛ کاظمی، ۱۳۹۰/۳: ۳۸۷ و ۳۸۱-۳۸۰).

افراد تیپ هشت به شدت اهل مبارزه و رقابت هستند و حتی از آن لذت می‌برند. بخشی از لذت تیپ هشت مربوط به کشمکش برای تسلط و کنترل بر شرایط است. خود نزاع و جروبحث خوشایند آنان است و پس از پیروزی و غلبه ممکن است دیگر لذتی در کار نباشد (پالمر، ۱۳۸۹: ۲۴۳). تیمورتاش به‌مثابهٔ فردی که در تیپ هشت اینباگرام می‌گنجد فردی

مبارزه‌جو و اهل رقابت بود. کنترل‌گری و تسلط او بر همه امور، سبب موضع‌گیری و مخالفت برخی کارگزاران حکومتی با وی شد (فرخ، ۱۳۴۷: ۳۳۲-۳۳۱). هرچند که سیاست شاه در اختلاف‌افکنی جهت عدم اتحاد دیوان‌سالاران با عوامل نظامی در راستای تحکیم قدرت خود و ترس از کودتا (امیراحمدی، ۱۳۷۳: ۱۷؛ عمیدی نوری، ۱/۱۳۹۵: ۱۵۶)، در رقابت‌های تیمورتاش با نظامیان و دیوانیان نیز بسیار مؤثر بود، اما نمی‌توان به ویژگی شخصیتی تیمورتاش در تشدید این رویکرد بی‌توجه بود. خصایص تیمورتاش سبب ایجاد بحران و تشدید فضای رقابتی برای نزدیک‌تر شدن به شاه می‌گردید. رقابت شدید میان دیوان‌سالاران در این دوره و حتی میان دوستان بسیار نزدیک سبب شده بود تیمورتاش به کمتر فردی اطمینان داشته باشد. (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۵). براساس این ویژگی، تیمورتاش وارد رقابت با گروهی از دیوانیان و نظامیان گردید و مخالفان او در دستگاه حکومتی بسیار زیاد بودند (پورشالچی، ۱۳۸۴: ۴۳۹). کاردار سفارت آمریکا نیز معتقد بود تیمورتاش دشمنان سرسختی داشت (مجد، ۱۳۸۹: ۱۳۲). رقبای دیوان‌سالار مهم تیمورتاش، فروغی، هدایت، تقی‌زاده و دوستانش از جمله حسینقلی نواب بودند (فرخ، ۱۳۴۷: ۳۳۱). هیچ‌کدام از وزرا نیز از تیمورتاش دل خوشی نداشتند و به‌گونه‌ای با او دشمن بودند، چون همه در سایه او قرار داشتند زیرا او تفوق خود را بر رقبای اعمال می‌کرد (بلوشر، ۱۳۶۳: ۱۹۹؛ اردلان، ۱۳۸۳: ۲۳۳) به نقل ابتهاج از کارمندان رده‌بالای مالی ایران که از مدیران وقت بانک ملی بود، در جلسات مالی که تقی‌زاده (وزیر مالیه) و تیمورتاش با مدیران ارشد مالی و بانک صورت می‌گرفت، تقی‌زاده مطلقاً صحبت نمی‌کرد. متأثر از همین رقابت، گروه تقی‌زاده به تیمورتاش اتهامات مالی وارد نمود (ابتهاج، ۱/۱۳۷۱: ۳۵) درحالی‌که بعداً مشخص گردید کل دیون او به بانک کمتر از دویست هزار تومان و آن نیز مشخص بوده‌است (ساکما، ۱۳۷۳/۲۹۸، سند ۱۷). مخالفان او همچنین چند ماه پس از به قتل رسیدن او دیونش به گمرک ایران را به مبلغ سیصد تومان از قیم او شاهزاده افسر طلب نمودند (ساکما، ۱۳۴۶/۲۴۰، سند ۲) بسیاری از مخالفان تیمورتاش در سقوط و تشویش ذهن شاه نسبت به وی نقش مهمی داشتند. مورخ‌الدوله سپهر به تهیه یک کاریکاتور از سوی مخالفان تیمورتاش اشاره می‌نماید که وی تاج شاهی را از سر پهلوی برداشته و بر سر خود می‌گذارد. این کاریکاتور از سوی گروه مخالف برای شاه فرستاده شد (سپهر، ۱۳۷۴: ۲۶۱).

تیمورتاش در رقابت با نظامیانی چون درگاهی رئیس نظمیه و امیر احمدی به‌عنوان یکی از متنفذترین امیر لشکرهای قشون، سرسختی بسیار داشت (مکی، ۱۳۸۰، ج ۲، ۴۴؛ بامداد، ۱۳۵۷، ج ۳، ۲۴۳). چالش‌های درگاهی و تیمورتاش و رقابت آنان با یکدیگر در عرصه‌های متعددی صورت می‌گرفت. در گاهی به جهت این که ریاست کلوپ ایران با تیمورتاش بود برخی از برنامه‌های آن را خارج از نظامنامه دانست. تیمورتاش نیز آن مدعا را بی‌اساس شمرد (مختاری اصفهانی، ۱۳۹۲: ۳۱۲) بر مبنای همین رقابت، درگاهی با اجازه چاپ یک مقاله انتقادی علیه تیمورتاش در مشهد موافقت نمود (بهار، ۱۳۷۷: ۴۶). سانسور و توقیف روزنامه اطلاعات و اخطار به روزنامه شفق سرخ از سوی درگاهی در راستای همین رقابت پنهان قرار داشت زیرا به دستور تیمورتاش این روزنامه‌ها معاف از سانسور بودند. به نظر چنین اقدام‌هایی از سوی نظمیه با تأیید شاه صورت گرفته بود. نامه مسعودی به تیمورتاش و سپس به شاه مؤید این امر است (حبیل‌المتین کلکته، ۱۳۰۸: ۴؛ ساکما، ۲۴۰/۳۴۷۸۸، سند ۳). در اواسط سال ۱۳۰۶ که امیر احمدی در جریان سرکوب ایلات غرب و شمال غرب به موفقیت‌هایی دست یافته و در حال سرکوبی اسماعیل آقا سیمتقو رهبر ایل کرد شکاک بود، عوامل دیوان‌سالار به رهبری تیمورتاش درصدد اقدامی برای از میان بردن امیراحمدی برآمدند و به‌نوعی درصدد بودند در حادثه کودتای سرهنگ پولادین علیه شاه، پای او را نیز به پرونده باز نمایند. آن‌ها با فرستادن یک تلگراف دروغین قصد داشتند امیراحمدی به‌سرعت علیه شاه واکنش نشان دهد و به این طریق از میان برود (امیراحمدی، ۱۳۷۳: ۲۷۹). همین رقابت‌طلبی سبب گردید امیراحمدی تیمورتاش را مهم‌ترین خصم خود بداند. او مدعی بود که در منزل تیمورتاش و توسط سردار اسعد نامه‌ای مخفیانه نوشته شده که هدف امیراحمدی از آوردن شاه به لرستان به قتل رساندن اوست (امیراحمدی، ۱۳۷۳: ۳۸۶ و ۳۵۳). او همچنین معتقد بود تیمورتاش برای بی‌ارزش نمودن نظامیان و افسران رده‌بالای آن نزد شاه بسیار تلاش می‌نمود (همان: ۳۰۳). از دیگر مخالفان نظامی تیمورتاش، سرلشکر شیبانی بود که مدتی به وزارت فوائد عامه منصوب گردید. او در این سمت به فرامین تیمورتاش بی‌توجه بود و چون نتوانست با او کنار بیاید، از وزارت کناره‌گیری نمود. وی پس از موفقیت در سرکوب عشایر فارس مدتی مورد توجه شاه قرار گرفت اما با مداخله تیمورتاش مورد بی‌مهری و حتی بدنامی قرار گرفت (طلوعی، ۱۳۷۴: ۱/۲؛ ۹۲۲؛ ریاحی، ۱۳۷۱: ۱۶۶).

۱۲۳). چنین رویکردی را نیز تیمورتاش با امان‌الله میرزا جهانبانی از امیران قشون صورت داد (بهار، ۱۳۷۷: ۴۵) تیمورتاش در ابتدا با آیرم رئیس مقتدر شهربانی نیز وارد رقابت گردید زیرا او قصد داشت جای تیمورتاش را به‌عنوان نفر دوم کشور کسب نماید (مسعودی، ۱۳۲۹: ۵۷؛ انتظام: ۱۳۷۱: ۱۲۶). درنهایت آیرم بهانه‌های مهمی برای شاه در تسریع سقوط و قتل تیمورتاش فراهم نمود (مکی، ۱۳۸۰/۵: ۳۴۹؛ کاظمی، ۱۳۹۰/۳: ۵-۳۸۰).

به‌جز رقابت‌طلبی تیمورتاش با عوامل حکومتی، سلطه‌جویی وی نیز سبب گردید شاه از ابتدای قدرت‌گیری او به تضعیف جایگاهش بپردازد. هرچند نیاز به اصلاحات از سوی تیمورتاش سبب گردید شاه نیت عملی خود را به تأخیر بیندازد. زمانی که تیمورتاش حزب ایران نو را همانند احزاب مشابه در حکومت‌های اقتدارگرایانه تأسیس نمود و ریاست آن را نیز بر عهده گرفت، شاه از ترس قدرت‌گیری حزب و تثبیت جایگاه آن در کشور در صورت مرگ، حکومت به جمهوری تبدیل خواهد شد به همین جهت مدت کوتاهی پس از تشکیل این حزب به تضعیف آن پرداخت و به دستور او درگاهی رئیس وقت نظمی حزبی با عنوان (ض. الف) که اختصار ضد ایران نو بود، تشکیل داد (الیوت، ۱۳۸۷: ۶-۱۰۵).

به نقل قاسم غنی، پهلوی اول روان‌شناسی متبحر و با روحیات ایرانیان آشنا بود و اگر تشخیص می‌داد فردی مستعد به انجام کاری نادرست یا مخالفت رویکرد و نگاه اوست به بهانه‌ای او را برکنار می‌نمود. همین خصیصه روان‌شناختی و قدرت‌طلبی تیمورتاش و کنش‌گری‌های او در این زمینه، یکی از مهم‌ترین دلایل سقوط او را فراهم نمود. غنی به‌درستی معتقد بود شخصیت‌های مقتدری چون تیمورتاش «در صورت وجود شاه ممکن بود اداره شوند ولی بالقوه این استعداد را داشتند و اگر میدانی می‌یافتند خطرناک می‌شدند» (غنی، ۱۳۶۲/۳: ۷۲-۷۳). در حقیقت اقدامات شاه برای از میان بردن اقتدار تیمورتاش سال‌ها پیش از سقوط او آغاز گردید. رویکرد سلطه‌گرایانه و رهبری تیمورتاش بدون تردید مورد پسند شاه نبود. از منظر برخی از کنش‌گران سیاسی آن زمان همچون علی دشتی که به‌درستی بیان شده‌است؛ مقدمات سقوط تیمورتاش از مدت‌ها قبل آغاز گردید. زیرا سلطه‌جویی او بر امور، خوشایند شاه نبود. شاه مطابق با خوی نظامی‌گری تنها اطاعت می‌خواست و راهنما نمی‌طلبید. در سال ۱۳۰۸ که دشتی از برخی اقدامات تیمورتاش ستایش

نمود، مورد غضب شاه قرار گرفت. زیرا تنها خود را عامل اصلاحات موجود می‌دانست (دشتی، ۱۳۵۵: ۱۴۱ و ۱۳۹). رویه قدرت‌طلبی تیمور به حدی گردید که به گفته خواجه‌نوری «وقتی همه پشت سر شاه دست‌به‌سینه راه می‌رفتند، تیمورتاش شانه‌به‌شانه شاه راه می‌رفت. «خواجه‌نوری، بی‌تا: ۹۰). دولت‌آبادی نیز به‌درستی معتقد است رویه سلطه‌جویی تیمورتاش بر همه امور و حتی زیاده‌روی و تصرف او در کارهای دربار و سلطنت از روی غرور ذاتی که داشت، او را مبعوض شاه کرد و قتل او ارتباطی با موضوع نفت نداشت (دولت‌آبادی، ۱۳۷۵/۳: ۳۹۱-۴۲۹). اصرار تیمورتاش در همراهی با دیبا و نصرت‌الدوله فیروز که از ابتدا مغضوب و مورد نفرت شاه بودند و تذکرات مکرر شاه به دور نمودن آنان و بی‌توجهی تیمورتاش (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۱۸۹ و ۲۴۰) از جمله دلایل شاه به نافرمان دانستن تیمورتاش بود. شاه در مورد شورش فارس در همراهی با شورشیان و تصرف قدرت از سوی آنان به تیمورتاش بدبین گردد. سفارت‌خانه‌های کشورهای نیز متوجه کاسته شدن قدرت تیمورتاش شده بودند. حتی نام‌های مختلفی برای جایگزینی وزارت دربار مطرح شده بود (مجد، ۱۳۹۵: ۶۰۹). بر این اساس می‌توان مدعی بود تکوین این رویه تیمورتاش و ترس شاه از آینده ولیعهد خود مهم‌ترین دلیل از میان رفتن تیمورتاش محسوب می‌گردد. از نظر شاه وزیر دربار نمی‌بایست خویشان را مدیر کارهای سیاسی و راهبر اعمال شاه تصور می‌نمود. یک علت ناراحتی شاه کثرت مداخلات تیمور در امور و تظاهر به اداره کردن سیاست کشور بود. او می‌بایست مستخدم شاه می‌شد (دشتی، ۱۳۵۵: ۱۴۵).

۳-۲. مدارا و گرایش‌های مطیعانه تیمورتاش

افرادی که در تیپ هشت اینی‌گرام می‌گنجند در عین اینکه اهل رقابت و مبارزه هستند اما برای مخالفان و رقبایی که در برابر او می‌ایستند احترام قائل هستند. همچنین افراد این تیپ در برخی شرایط به‌خصوص در حالت آرامش جنبه‌های مطیعانه از خود به نمایش می‌گذارند (پالمر، ۱۳۸۹: ۲۵۱) و با تسلیم شدن مطیعانه در برابر مسئولین بالاتر بر خواسته‌های خود مسلط هستند (ریسو و هادسون، ۱۳۹۶: ۳۹). بدون تردید صعود و قدرت‌گیری تیمورتاش به جهت تبعیت از دستورات و نیات سردار سپه و رضاشاه بعدی بود. او در زمان درک قدرت یافتن آیرم نزد شاه رئیس شهربانی و عدم توان خود برای مقابله با

او، در میهمانی‌های شبانه و قمار، مبالغی به رسم دستخوش به او پرداخت می‌نمود و با او بسیار گرم می‌گرفت (مکی، ۱۳۸۰/۵: ۳۲۸). او در دادگاه خود نیز در برابر قاضی عجز بسیاری نشان داد (پیشه‌وری، ۱۳۸۵: ۱۱۷-۱۱۸). تیمورتاش در عین رقابت با بزرگان حکومتی گرایش‌های مطیعانه و صمیمانه در برابر پاره‌ای رقبا به نمایش گذاشت. وی در مقابله با مخالفان و منتقدان خود، بسته به جایگاه و موقعیت رقیب خود عمل می‌کرد و به‌طور کلی حاضر به از میان بردن رقبای نه‌چندان متنفذ نبود و گاه علی‌رغم مخالفت سرسخت آن‌ها با شخص خود، شفاعت آنان را نیز نزد شاه می‌نمود، چنانچه به‌رغم اینکه کوهی کرمانی مخالفت‌هایی شدیدی علیه او داشت، نزد شاه شفاعتش نمود (کوهی کرمانی، ۱۳۲۵: ۴۱۸). همین رویکرد در برابر مخالفان حزبی تیمورتاش در مجلس اتخاذ شد. در مجلس پنجم که تعدادی از نمایندگان حزب دمکرات از جمله عزالممالک اردلان درصدد رد صلاحیت فیروز و تیمورتاش بودند، اما تیمورتاش به آن‌ها مشاغل حکومتی واگذار کرد و مخالفت سختی با آنان صورت نمی‌داد (اردلان، ۱۳۸۳: ۲۳۳).

۳. تغییرات شخصیتی (تیپ دو: حامی و امدادگر؛ تیپ پنج: تندمزاج و سازش‌ناپذیر)

افرادی که در تیپ شخصیتی هشت قرار می‌گیرند دارای دو تیپ آرامشی و تنش‌ی هستند که عبارت‌اند از تیپ‌های دوم و پنجم. افراد تیپ شخصیتی هشت در زمان آرامش خصایص تیپ دو را از خود بروز می‌دهند و حامی و امدادگر می‌شوند و در زمان تنش و اضطراب ویژگی‌های افراد تیپ پنج (فکور و مشاهده‌گر) را به خود می‌گیرند. ویژگی‌های این تیپ‌های شخصیتی را در تیمورتاش می‌توان یافت:

یکی از تغییرات شخصیتی تیپ هشت را در تیپ دو می‌توان جست و عموماً افراد تیپ هشت در حالت اطمینان به این تیپ تمایل می‌یابند. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی تیمورتاش نقش حامی و امدادگر وی برای رضاشاه بود. وی بارها نقش یاری‌گر رضاشاه را ایفا نمود. در مذاکرات خارجی شاه بدون تیمورتاش توان مکالمه چندانی نداشت. تیمورتاش در نقش حامی رضاشاه چنان متبحر بود که مذاکره‌کنندگان متوجه ضعف شاه نمی‌گردیدند. همین رویکرد کمک‌رسانی نامرئی به شاه بود که او اغلب بدون حضور تیمورتاش هیچ‌یک از

نمایندگان خارجی را به حضور نمی‌پذیرفت. در گزارش سفارت بریتانیا در این مورد آمده که وزیر دربار این موهبت خدادادی را دارد که می‌داند چگونه و با چه شرایطی که دیگران متوجه نشوند، عبارتی که شاه در مکالمه نیاز دارد به او تلقین نماید و در مواردی که شاه در پاسخ فرومی‌ماند، جوابی آماده دارد تا شاه را نجات دهد (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۱۱). مجد نیز در این رابطه و براساس گزارش‌های وزارت خارجه آمریکا می‌نویسد شاه در سال ۱۹۳۰م/ ۱۳۰۹ش در برابر وزیرمختار انگلیس متکی به تیمورتاش بود. در برابر وزیرمختار آمریکا نیز چنین اتفاقی روی داد (مجد، ۱۳۸۹: ۶۰). از جمله امدادگری‌های دیگر تیمورتاش به شخص شاه در مرادوات او با عوامل حکومتی بود. پهلوی اول در بیان خواسته‌های خود به عوامل حکومتی مطالب را به اختصار بیان می‌نمود و در مواقعی که خواسته‌های او رویکردی غیرقانونی داشت، علاقه‌مند بود زیردستان به اصل موضوع پی برده و نیات او را عملی نمایند. تیمورتاش چنین خصوصیتی داشت و به نقل دشتی، تیمورتاش مقصود شاه را که به اختصار برای انعکاس در مطبوعات بیان می‌نمود، برای روزنامه‌نگاران تشریح می‌نمود. این رویکرد پس از تیمورتاش از میان رفت و شاه اغلب از وضعیت روزنامه‌ها گالیه داشت (دشتی، ۱۳۸۹: ۲۵۳).

باعظمت‌ترین افراد تیپ هشتم با حرکت به سمت تیپ دوم خود را خدمت‌گزار جامعه خواهند یافت (ریسو و هادسون، ۱۳۹۶: ۳۷۰). تیمورتاش مانند بسیاری از روشنفکران معاصر خود معتقد به لزوم اصلاحات در ایران و روی کار آمدن یک حکومت متمرکز بود. به همین جهت و در راستای تحقق این هدف تلاش‌های بسیاری برای به سلطنت رساندن پهلوی اول انجام داد. به طوری که با تکاپوهای وی اکثریت نمایندگان مجلس برای تغییر سلطنت متقاعد شدند (مکی، ۱۳۸۰: ۳/۳۹۶). تیمورتاش هم خود را مصروف پیشرفت کشور کرده بود. به نقل ابتهاج علاقه او به ایران مافوق تصور بود (ابتهاج، ۱۳۷۱: ۱/۳۵). به همین دلیل اصلاحات زیادی در ساختار اداری و قضایی ایران اعمال نمود. اهمیت تیمورتاش در روند اصلاحات به قدری بود که پس از قتل او به نقل بلوشر سفیر آلمان در ایران، از روند اصلاحات کاسته شد و با نفوذ او بود که اصلاحات در ایران با سرعت غیرقابل‌وصف به پیش می‌رفت (بلوشر، ۱۳۶۹: ۲۷۰). در سال ۱۳۰۷ ه.ش روزنامه تایمز انگلستان در مقاله‌ای ایجاد اصلاحات و پیشرفت توسعه و ترقی را مرهون اراده قوی تیمورتاش در اجرای برنامه‌های

موردنظر می‌داند (نوری اسفندیاری، ۱۳۹۱: ۲/۵۷۹).

در ارتباط با کشورهای خارجی و به‌پیش بردن استقلال سیاسی ایران نیز تیمورتاش خدمات زیادی انجام داد. وطن‌پرستی تیمورتاش در بسیاری از اسناد وزارت خارجه بریتانیا نیز انعکاس یافته‌است. در مذاکرات او با اعضای سفارت بریتانیا، ایستادگی او در موضوع مالکیت ایران بر جزایر سه‌گانه و بحرین در همین راستا قرار دارد (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۷۹: ۹-۳۸). دفاع از منافع ملی در موضوع نفت و ایستادگی در این زمینه به قدری بود که مورد نفرت انگلیسی‌ها قرار گرفت و در عزل او نقش مهمی ایفا نمودند. در همین راستا روزنامه انگلیسی ایوینینگ استاندارد با چاپ مقاله‌ای علیه تیمورتاش سقوط او را تسریع نمود (نوری اسفندیاری، ۱۳۹۱: ۲/۷۷۹).

افراد تیپ‌های هشت تحت شرایط تنش و استرس مانند تیپ‌های پنج می‌شوند و در میدان‌های مختلف به بحث و جنگ و دعوا می‌پردازند و از کار زیاد خودشان را خسته می‌کنند و به دنیای درونی خودشان عقب‌نشینی می‌کنند (بوقدا، ۱۳۹۲: ۷۷). تیمورتاش نیز بسیار پرکار بود و ناظران داخلی و خارجی این مسئله را یادآوری کرده‌اند. مهم‌ترین ویژگی‌های تیپ پنج اینیاگرام فکور، مشاهده‌گر و اهل مطالعه است. اما این تیپ شخصیتی تضادها و تعارض‌هایی هم دارد که عبارت‌اند از افراط و تفریط، پریشانی، تندمزاجی، سازش‌ناپذیری و شهوت‌رانی. تیمورتاش نیز به هنگام تنش به سوی تعارض‌ها و ویژگی‌های منفی تیپ پنج حرکت می‌کرد. هرچند خصلت بی‌رحمی و تندمزاجی از صفات شخصیتی همیشگی تیمورتاش نبود، اما در مواقعی این ویژگی با شدت بسیاری عیان می‌گردید. اقدام او علیه مردم عادی و آزادی خواهان در زمان زمامداری در گیلان از جمله این موارد است. دستورات او در قتل و سرکوب آزادی خواهان و مردم عادی سبب گردید به‌عنوان فردی بی‌رحم در اذهان عمومی معروف گردد. وی برای سرکوب نهضت جنگل و ترساندن مردم به جهت عدم همراهی نمودن با آنان تعدادی از مردم عادی را به قتل رساند، بسیاری را زندانی نمود و دستور به اعدام تعدادی از بی‌گناهان صادر نمود (فخرایی، ۱۳۵۷: ۱۸۲-۱۸۱). همچنین در زمان تحصن مردم و علمای شهرهای مختلف علیه برخی سیاست‌های دولت به‌خصوص در نظام‌وظیفه، تیمورتاش خواهان سرکوب شدید معترضین بود (عاقلی، ۱۳۹۰: ۲۵۵). در

زمان شورش کارگران نفت در خوزستان در سال ۱۳۰۸ ه.ش که دولت پهلوی اول در موقعیت سختی قرار گرفت، به دستور تیمورتاش نسبت به کلیه سران شورشی رویه‌ای سخت اتخاذ گردید (فلور، ۱۳۷۱: ۹۹)

۴. بال‌های تیپ هشت (تیپ هفتم: خوش‌گذران و لذت‌گرا؛ تیپ نهم: صلح‌طلب و میانه‌گرا)

در شخصیت‌شناسی اینی‌گرام هر تیپ دو بال یا خصوصیات ثانویه دارد و ممکن است برخی رفتارهای یک تیپ مانند مشخصه‌های این تیپ‌ها باشد. بال‌ها احساسات الواح اینی‌گرام را تغییر نمی‌دهند و صرفاً کیفیت‌های اضافی را به تیپ اصلی شخص می‌افزایند (بوکدا، ۱۳۹۲: ۶۸). تیپ هشت دو بال دارد که عبارت‌اند از تیپ‌های هفتم (خوش‌گذران و لذت‌گرا) و تیپ نه (صلح‌طلب و میانه‌گرا).

افراد تیپ هشت با بال هفت در خوش‌گذرانی و لذت‌گرایی و خوش‌گذرانی افراط می‌نمایند. همچنین این افراد ممکن است بیشتر مستقل، ماجراجو، شاد و خندان باشند (بوکدا، ۱۳۹۲: ۷۳). یکی از مهم‌ترین خصوصیات تیمورتاش افراط او در خوش‌گذرانی و اقدام‌های خارج از عرف جامعه بود و از اقدام علنی در این رابطه ابا نداشت. به نقل فردوست تیمورتاش توان این را داشت که چندین ساعت به میگساری مداوم بپردازد (فردوست، ۱۳۷۰، ج ۱: ۳۷). همچنین در شهر رشت سوء رفتارهای غیراخلاقی بسیاری از خود نشان داد (کاظمی، ۱۳۹۰: ۱/ ۴۹۶). عبده می‌نویسد تیمورتاش مردی بسیار عیاش و اهل افراط در مشروب‌خواری بود (عبده، ۱۳۶۸: ۱/ ۹۱). قاسم غنی نیز تیمورتاش را سخت زن‌باز دانسته‌است (غنی، ۱۳۶۲: ۱/ ۲۱۸). فیروز بر این باور بود که ایراد بزرگ تیمورتاش مشروب‌خواری بسیار زیاد او بود (فیروز، ۱۳۷۵: ۳۷۳ و ۳۸۵). این رویه اخلاقی تیمورتاش که با خلق شاه تناقض داشت، با رسیدن او به وزارت دربار تشدید گردید (مشفق کاظمی، ۱۳۵۰: ۱/ ۲۴۱). مجالس تفریح شبانه تیمورتاش و شب‌زنده‌داری‌های مداوم او و نوشیدن افراطی مشروبات و زن‌بارگی از نخستین سال‌های وزارت دربار بسیار اشتهار یافته بود. خوش‌گذرانی‌های تیمورتاش در گزارشات کنش‌گران خارجی نیز مضبوط مانده‌است. کاردار سفارت آمریکا گزارش داد که تیمورتاش بسیار زن‌باز بود (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۷)

اگرچه افرادی که در تیپ هشت می‌گنجد افرادی رقابت‌طلب و اهل مبارزه هستند، اما افراد این تیپ با بال نه در پاره‌ای موارد صلح‌طلب و میانه‌گرا شده و اهل معاشرت می‌شوند. همچنین ممکن است خونگرم، آرام، متمایل به برقراری هماهنگی و آرامش و رضایت‌مندی باشد (یوقدا، ۱۳۹۲: ۷۳). تیمورتاش نیز بسیار خون‌گرم و اهل معاشرت بود و در مجالس خوشحالی خود را نشان می‌داد. در گزارش کاردار سفارت آمریکا به ملاحظت شخصیتی تیمورتاش اشاره شده که بیشتر در افسانه‌ها می‌توان یافت. از نگاه او تیمورتاش در معاشرت اجتماعی بسیار قوی بود. حتی در مراسم‌هایی که پس از یک کار طولانی حضور می‌یافت، روح تازه‌ای در مراسم می‌دمید و به انسان‌های کسل‌نشاط می‌بخشید. از منظر او تیمورتاش این تصور را به همه القا می‌نماید که واقعاً خوشحال است (مجد، ۱۳۸۹: ۱۱۷). همچنین به‌رغم اینکه وی اهل رقابت و مبارزه بود، در پاره‌ای خصوصیات بال نه را به خود گرفته و میانه‌گرایی و تا حدی عدم آزار مخالفان سیاسی را از خود بروز می‌داد. مثلاً علی‌رغم تصدی وزارت دربار و دشمنی تقی‌زاده با او در دوران پهلوی اول، به جهت شخصیت و پیشینه سیاسی، احترام بسیاری بر او قائل بود (تقی‌زاده، ۱۳۷۹ الف: ۱۳۴). اسناد وزارت خارجه فرانسه تیمورتاش را به‌طور کلی دارای طبعی ملایم و بسیار اهل معاشرت توصیف می‌نماید (پورشالچی، ۱۳۸۴: ۳۰۷). وی حتی در مواردی کوشید خود را به دشمنانش نزدیک نموده و به مصالحه با آنان دست یابد.

نتیجه

برپایه آنچه بیان شد روش شخصیت‌شناسی اینیاگرام را می‌توان به‌عنوان یکی از روش‌های مهم شناخت کنش‌گران تاریخی به کار برد که در تبیین شخصیت کنش‌گران دوره معاصر کاربرد بیشتری دارد. شخصیت عبدالحسین تیمورتاش از سیاست‌مداران به نام عهد پهلوی اول را می‌توان در قالب سه‌گانه غریزه‌گرا و تیپ هشتم اینیاگرام صورت‌بندی نمود. اقدامات تیمورتاش نشان می‌دهد که وی را بایستی در لایه سالم تیپ هشتم گنجانند. وی فردی بود که ویژگی‌های رهبری سازنده را از خود بروز داد و اصلاحات مهمی در ساختار سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران توسط او صورت گرفت. همچنین قدرت‌طلبی، عمل‌گرایی، کنترل‌گرایی، استبداد و اهل رقابت بودن از دیگر ویژگی‌های مهم تیپ هشتم

اینی‌گرام هستند که از خصایص مهم تیمورتاش بودند. شخصیت تیمورتاش به‌عنوان رهبر و قدرت‌طلب سبب شد به بالاترین مدارج سیاسی در ساختار سیاسی ایران دست یابد و در تکوین ایران جدید نقش مهمی بر عهده گیرد. قدرت‌طلبی وی در برابر قدرت خودکامه رضاخان و دسیسه‌چینی استعمارگران انگلیسی که حضور دولت‌مردان قدرت‌مند ایرانی را بر نمی‌تافتند و همواره درصدد مداخله در امور کشور بودند، قرار گرفت و استبداد و استعمار او را از میان برد. برخی تعارضات رفتاری نیز در تیمورتاش وجود داشت که از جمله آن‌ها می‌توان به زورگویی، بی‌رحمی و شهوت‌رانی اشاره نمود که این تعارضات از طریق تعارض‌ها و تیپ‌های آرامشی و تنش‌ی و بال‌های تیپ هشت قابل تبیین هستند.

منابع

کتاب‌ها

- ابتهاج، ابوالحسن (۱۳۷۱). *خاطرات ابوالحسن ابتهاج*، به کوشش علیرضا عروضی، تهران: علمی.
- اردلان، امان‌الله (۱۳۸۳). *خاطرات: زندگی در دوران شش پادشاه*، به کوشش باقر عاقلی، تهران: نارمک.
- *اسنادی از مطبوعات و احزاب دوره رضاشاه* (۱۳۸۰). به کوشش علیرضا اسماعیلی، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- *اسنادی از انجمن‌ها و موسسه‌های فرهنگی-اجتماعی دوره رضاشاه* (۱۳۹۲). به کوشش رضا مختاری اصفهانی، تهران: معاونت ارتباطات و اطلاع‌رسانی دفتر ریاست جمهوری.
- *اسنادی از موسیقی، تئاتر و سینما در ایران* (۱۳۷۹) به کوشش علی‌اکبر علی‌اکبری، ایرج محمدی، ج ۱، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- البیوت، متیو (۱۳۸۷). *ایران نو و زوال سیاست‌های حزبی در دوره رضاشاه، در تجدد آمرانه (جامعه و دولت در عصر رضاشاه) گردآوری و تألیف تورج اتابکی*، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه، تهران: ققنوس.
- امیراحمدی، احمد (۱۳۷۳). *خاطرات نخستین سپهبد ایران*، به کوشش غلامحسین زرگری نژاد، تهران: موسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی.
- انتظام، نصرالله (۱۳۷۱). *خاطرات نصرالله انتظام (شهریور ۱۳۳۰ از دیدگاه دربار)*، به کوشش محمدرضا عباسی و بهروز طیرانی، تهران: سازمان اسناد ملی ایران و دفتر انتشارات و پژوهش.
- بامداد، مهدی (۱۳۵۷). *شرح حال رجال ایران در قرن دوازدهم تا چهاردهم*، کتاب‌فروشی زوار.
- بختیاری، جعفرقلی (۱۳۹۲). *خاطرات سردار اسعد بختیاری*، به کوشش ایرج افشار، اساطیر.
- بلوشر، ویپرت (۱۳۶۹). *سفرنامه بلوشر*، ترجمه کیکاووس جهاننداری، تهران: خوارزمی.
- بوقدا، گینجر لپید (۱۳۹۲). *اینیاگرام مدرن‌ترین روش شخصیت‌شناسی*، ترجمه علیرضا بانان، تهران: الماس دانش.
- بهار، احمد (۱۳۷۷). *زندگی و آثار شیخ احمد بهار*، به کوشش جلیل بهار، مجید تفرشی،

تهران: ندا.

- بهار، محمدتقی (۱۳۹۲). *تاریخ مختصر احزاب سیاسی*، تهران: امیرکبیر.
- بهبودی، سلیمان، پهلوی، شمس، و ایزدی، علی (۱۳۷۲). *خاطرات سلیمان بهبودی*، شمس پهلوی، علی ایزدی، تهران: طرح نو.
- پالمر، هلن (۱۳۸۹). *انیاگرام در کار و زندگی*، ترجمه احسان الوندی، تهران: نشر رسا.
- پورشالچی، محمود (۱۳۸۴). *فزاق عصر رضاشاه پهلوی براساس اسناد وزارت خارجه فرانسه*، تهران: انتشارات مروارید.
- پیشه‌وری، جعفر (۱۳۸۵). *محاکمات و دفاعیات و خاطرات زندان سید جعفر پیشه‌وری در زندان رضاشاه*، به کوشش شاهرخ فرزاد، تهران: شیرین.
- تقی‌زاده، حسن (۱۳۷۹). الف: *زندگی طوفانی*، به کوشش ایرج افشار، تهران: انتشارات علمی.
- تقی‌زاده، حسن (۱۳۷۹). ب: *نامه‌های تهران (۱۵۴ نامه از رجال دوران به سید حسن تقی‌زاده)*، به کوشش ایرج افشار، تهران: فرزاد.
- دانیلز، دیوید و ویرجینیا پرایس (۱۳۹۳). *شخصیت‌شناسی (انیاگرام)*، ترجمه نیما سید محمدی، تهران: ارسباران.
- دشتی، علی (۱۳۵۵). *پنج‌جابه‌ویج*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ----- (۱۳۸۹). *ایام محبس*، تهران: انتشارات اساطیر.
- دقیقیان، پروین (۱۳۸۹). *روان‌شناسی تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه*، تهران: آشیانه کتاب.
- دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۷۵). *حیات یحیی*، تهران: انتشارات فردوسی.
- خواجه‌نوری، ابراهیم (۱۳۲۲). *بازیگران عصر طلایی*، تهران: بنگاه مطبوعاتی پروین.
- ریسو، دان ریچارد و راس هادسون (۱۳۹۶). *انواع شخصیت‌شناسی براساس انیاگرام*، ترجمه ایرج صابری و شیرین جزایری، تهران: انتشارات ارجمند.
- ریاحی، منوچهر (۱۳۷۱). *سراب زندگی*، تهران: انتشارات تهران.
- زیرینسکی، مایکل (۱۳۸۷). *«الغای قرارداد کاپیتولاسیون توسط رضاشاه»*، در *رضاشاه و شکل‌گیری ایران نوین*، به کوشش استفانی کرونین، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: جامی.
- سپهر، احمدعلی (۱۳۷۴). *خاطرات سیاسی مورخ‌الدوله سپهر*، به کوشش احمد سمیعی، تهران: نامک.
- _____ (۱۳۶۲). *ایران در جنگ بزرگ*، تهران: نشر ادیب.

- سررشته‌داری، مهدی (۱۳۹۴). *اینیگرام: تیپ‌شناسی نه‌گانه شخصیت‌ها*، تهران: مهراندیش.
- سیف‌پور فاطمی، نصرالله (۱۳۷۸). *آئینه عبرت*، به کوشش علی دهباشی، تهران: شهاب و سخن.
- شوشتری، محمدعلی (۱۳۸۰). *خاطرات سیاسی سید محمدعلی شوشتری*، به اهتمام غلامحسین میرزاصالح، تهران: کویر.
- شوکت بیگ، ممدوح (۱۳۹۰). *خاطرات تهران*، مترجم حسن اسدی، تهران: شیرازه.
- شیخ‌الاسلامی، محمدجواد (۱۳۹۲). *سیمای احمدشاه قاجار*، تهران: انتشارات ماهی.
- ----- (۱۳۷۹). *صعود و سقوط تیمورتاش به حکایت اسناد محرمانه وزارت خارجه انگلستان*، تهران: توس.
- عاقلی، باقر (۱۳۹۷). *تیمورتاش*، تهران: جاویدان.
- ----- (۱۳۹۰). *رضاشاه و قشون متحدالشکل*، تهران: نامک.
- عبده، جلال (۱۳۶۸). *چهل سال در صحنه*، ویراستار مجید تفرشی، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- عمیدی نوری، ابوالحسن (۱۳۹۵). *یادداشت‌های یک روزنامه‌نگار*، به کوشش مختار حدیدی، جلال فرهنگد، تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر.
- غنی، قاسم (۱۳۶۲). *یادداشت‌های دکتر قاسم غنی*، به کوشش حسین نمینی، تهران: کتاب فرزاد.
- ----- (۱۳۶۷). *یادداشت‌های قاسم غنی*، به کوشش سیروس غنی، تهران: زوار.
- غنی، سیروس (۱۳۸۹). *ایران برآمدن رضاخان برفاقتادن قاجار و نقش انگلیسی‌ها*، ترجمه حسن کامشاد، تهران: نیلوفر.
- صدرالاشرف، محسن (۱۳۶۴). *خاطرات صدرالاشرف*، تهران: انتشارات وحید.
- طلوعی، محمود (۱۳۷۴). *بازیگران عصر پهلوی*، تهران: علمی.
- فاتح، مصطفی (۱۳۵۸). *پنجاه سال نفت ایران*، تهران: پیام.
- فردوست، حسین (۱۳۷۰). *ظهور و سقوط سلطنت پهلوی*، تهران: اطلاعات.
- فرخ، مهدی (۱۳۴۷). *خاطرات سیاسی فرخ*، به اهتمام پرویز لوشانی، تهران: امیرکبیر.
- فخرایی، ابراهیم (۱۳۵۷). *سردار جنگل*، تهران: جاویدان.

- فلور، ویلیام (۱۳۷۱). *اتحادیه‌های کارگری و قانون کار در ایران*، ترجمه ابوالقاسم سری، تهران: توس.
- فیروز، فیروز (۱۳۷۵). *مجموعه مکاتبات، اسناد، خاطرات و آثار فیروز میرزا (نصرت‌الدوله)*، به کوشش منصوره اتحادیه و سیروس سعدوندیان، تهران: تاریخ ایران.
- کاظمی، باقر (۱۳۹۰). *یادداشت‌هایی از زندگی باقر کاظمی (مهدب‌الدوله)*، به کوشش داوود کاظمی و منصوره اتحادیه، تهران: نشر تاریخ ایران.
- کسروی، احمد (۱۳۵۵). *شرح زندگی من*، تهران: جار.
- کلالی، محمدابراهیم (۱۳۸۷). *متن کامل خاطرات امیر تیمور جلالی رئیس ایل تیموری*، ویراستار حبیب لاجوردی، طرح تاریخ شفاهی ایران مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد.
- کوهی کرمانی، حسین (۱۳۲۵). *از شهریور ۱۳۲۰ تا فاجعه آذربایجان و زنجان*، تهران: چاپخانه مظاهری.
- گلشائیان، عباسقلی (۱۳۷۷). *خاطرات من (گذشته‌ها و اندیشه‌های زندگی)*، تهران: اینشتین.
- مسعودی، عباس (۱۳۲۹). *اطلاعات در ربیع قرن*، تهران: اطلاعات.
- مجد، محمدقلی (۱۳۸۹). *رضاشاه و بریتانیا براساس اسناد وزارت خارجه آمریکا*، ترجمه مصطفی امیری، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- ----- (۱۳۹۵). *از قاجاریه به پهلوی براساس اسناد وزارت خارجه آمریکا*، ترجمه رضا میرزائی، مصطفی امیری، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- مستوفی، عبدالله (۱۳۷۷). *شرح زندگانی من*، تهران: زوار.
- مشفق کاظمی، مرتضی (۱۳۵۰). *روزگار و اندیشه‌ها*، تهران: ابن‌سینا.
- مکی، حسین (۱۳۸۰). *تاریخ بیست‌ساله تهران*: انتشارات علمی.
- ملک‌زاده، مهدی (۱۳۶۳). *تاریخ انقلاب مشروطیت ایران*، تهران: علمی.
- میلسپو، آرتور (بی‌تا). *مأموریت آمریکائی‌ها در ایران*، حسین ابوترابیان، تهران: پیام.
- نفیسی، سعید (۱۳۹۰). *به روایت سعید نفیسی (خاطرات سیاسی، ادبی، جوانی)*، به کوشش علیرضا اعتصام، تهران: مرکز.
- نوری اسفندیاری، فتح‌الله (ترجمه و گردآورنده)، (۱۳۹۱). *رضاشاه در گذرگاه تاریخ*، تهران: البرز.
- هدایت، مهدیقلی (۱۳۸۵). *خاطرات و خطرات*، تهران: زوار.

مقالات

- آبادیان، حسین (۱۳۸۸). عبدالحسین تیمورتاش و روابط خارجی ایران براساس اسناد نویافته، *تاریخ ایران*، ۵ (۶۱)، ۲۲-۱.

اسناد

- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شماره سند: ۲۹۷-۴۳۸. محل در آرشیو ۱۰۳ الف ۳ الف ب ۱.
- -----: ۲۹۸-۱۳۷۳. محل در آرشیو
۱۱۳ پ ۵ آت ۱.
- -----: ۲۴۰-۱۴۴۶. محل در آرشیو
۱۰۸ ب ۱۰۰ ۱.
- -----: ۲۴۰-۳۴۷۸۸.

روزنامه

- *روزنامه حبل‌المتین کلکته* (۱۳۰۵). سال ۳۵، شماره ۴، ۲۰ دی ماه ۱۳۰۵.
- *روزنامه حبل‌المتین کلکته* (۱۳۰۷). سال ۳۷، شماره ۱۷، آذرماه ۱۳۰۷.
- *روزنامه حبل‌المتین کلکته* (۱۳۰۸). سال ۳۸، شماره ۱۷۶، دی ماه ۱۳۰۸.